

Kan vi uddanne os til globalisering? ¹

Af Svend Erik Larsen

Om globaliseringen er med eller imod os, er ikke til at sige. At den er over os, er der til gengæld ingen tvivl om. Den er betingelse for forandring på alle niveauer i vores individuelle og fælles liv, fra materielle livsomstændigheder til identitetsdannelse. Og den gælder overalt – i New York, på Borneo, i Klaksvig, Kirkeness og Kauslunde.

Svend Erik Larsen
Professor, dr.phil.
Aarhus Universitet
litsel@hum.au.dk

Det har ikke længere mening at råbe: Stop globaliseringen, jeg vil af! – Globaliseringens multikulturelle betingelser er uomgængeligt reelle som tåge i Thorshavn og vind i Vestjylland.

Globaliseringen er ikke blot en altomfattende realitet. Den er også en ufærdig realitet. Ingen ved helt, hvad den er. Derfor er den ikke en tilstand, men en opgave og en udfordring netop for uddannelse, noget vi skal lære selv aktivt at forme gennem viden og uddannelse på mange planer. Ingen enkelte fag eller specialuddannelser i fx økonomi eller sprog har patent på at være globaliseringsfag. Det er uddannelsessystemet som helhed, der står med en udfordring til både fag og arbejdsformer på alle uddannelsesstrin.

Sidst vi stod overfor en lignende udfordring var industrialisering og urbanisering i det 19. århundrede. Da vidste man heller ikke, hvad der var gang i, kun at der skete noget, som var ved at vælte os, og som man ikke kunne undgå at forholde sig til. Uddannelse var én af måderne at forholde sig på. Den valgte man heldigvis i det, der i dag er den vestlige verden. I Norden, modsat fx Frankrig, blev det til en satsning først på almen skolegang af forskellig art, herunder forskellige fri- og højskolebevægelser, og først derefter på special- og eliteuddannelser, en prioritering der gerne skulle blive ved med at strukturere vores samlede skolesystem.

Vores opgave er derfor at forstå globaliseringen som en proces, der med nødvendighed sætter viden og uddannelse i centrum og ikke kun teknologi, økonomi eller magtkonstellationer. Den vigtigste, men selvfølgelig ikke eneste konkretisering, ligger i de almene uddannelser eller uddannelseselementer, ikke i specialuddannelserne. De følger bagefter.

Med almene uddannelser sigter jeg for det første til grunduddannelser, der ikke retter sig mod en profession (folkeskole, alment gymnasium, frie skoler o.l.), og for det andet til de sider af uddannelserne i de såkaldte kompetencegivende uddannelser, der ikke er direkte professionsorienterede, som fx samarbejdsformer.

Den snævre globalisering

Én snæver, men jo ikke forkert, opfattelse af globalisering ser den primært som et økonomisk fænomen. Fastholder vi en økonomisk definition som den grundlæggende eller ligefrem den eneste rigtige, bliver vi blinde og døde overfor globaliseringsprocessens samlede kulturelle forløb og virkninger. Globalisering er da kun først og fremmest et afledt emne i samfundsfaglig, især økonomisk sammenhæng, men ikke en omfattende dynamik, der udfordrer uddannelsessystemet som helhed.

En anden snæver opfattelse går ud på, at globalisering først og fremmest er en beskrivelse af en tilstand i visse dele af verden i klodens højt udviklede samfund og regioner. Under den synsvinkel vil globalisering som emne måske være bredere end den økonomiske, men vil stadig kun være relevant for undervisning på eller om de steder, hvor globalisering er en realitet. Den er et anliggende primært for dem, der direkte skal virke i den store verden på globaliseringens betingelser, mens de andre passer haven eller havet derhjemme.

En tredje opfattelse hævder, at globalisering først og fremmest betyder en skarp modsætning mellem det lokale og det globale. Det lokale er statisk, traditionsbundet, bundet til sprogligt og kulturelt afgrænsede regioner osv., mens det globale er dynamisk, udadvent, historieløst, grænseoverskridende, mobilt osv. Det lokale opfattes da ofte som en modstand

mod globalisering og globalisering som en trussel mod det lokale.

Modsætningen er falsk, for globalisering er ikke noget som helst, hvis den ikke manifesterer sig lokalt. Hvor skulle den ellers manifestere sig, alle lever jo lokalt? Og lokalkultur har kun mening, og har altid kun haft mening, i en konfrontation med det, der ligger uden for den. Den lokalkultur, der ikke har magtet denne konfrontation som en grundlæggende side af sin måde at være lokal på, har aldrig overlevet som lokalkultur, men kun som reservat, også før globalisering blev et varmt emne. Med uddannelse skal vi netop skabe sammenhæng mellem det lokale og det udenfor, ikke adskille dem.

Globalisering og sammenhængskraft

Man har ofte sagt at globaliseringen er en udfordring til, ja for nogle en trussel mod sammenhængskraften i et samfund eller bredere en kultur, og at uddannelse enten skal tage denne udfordring op eller afværge denne trussel. Det første er jeg enig i, ikke det sidste. Trusselsbillet er et produkt af en skæv opfattelse af, hvad sammenhængskraft er. Ordet er blevet hyppigt brugt i den danske kultur- og uddannelsesdebat som kliche, der mest skal vise, at man skam mener det godt for Danmark.

Man forstår overvejende sammenhæng som værende inden for en helhed, den lokalt danske, som vi længe har været fortrolige med. Fra den synsvinkel er globalisering måske en trussel. Men sammenhæng bør snarere betyde sammenhæng mellem det, vi kender, og så det nye og anderledes uden for eller inden for de kendte rammer. Den er ikke en kendt tilstand, men en fortsat opgave. Sammenhæng er og har altid været en udfordring for uddannelse, så sandt som uddannelse jo altid ideelt set går ud

Vores opgave er derfor at forstå globaliseringen som en proces, der med nødvendighed sætter viden og uddannelse i centrum og ikke kun teknologi, økonomi eller magtkonstellationer.

på, at vi gør os fortrolige med noget, vi ikke allerede kender. Det er denne grunderfaring, der ruster os til at kunne være med til at forme en globaliseret virkelighed, hvor denne erfaring er almen hverdags erfaring.

Globalisering og kulturbaggrund

Globalisering omfatter i dag alle, i det liv de lever, dér hvor de er. Det er udgangspunkt for, at vi kan forbinde den med almene uddannelser. Mange påstår at globalisering først og fremmest erfares som en homogeniserende proces, der gennem fælles betingelser på områder som økonomi, medier, kommunikation, transport og livsstil gør verden mere ensartet ved at nivelere kulturelle og lokale forskelle og særpræg.

Globalisering skaber ganske rigtigt ensartethed, men processen består især af forskelsdannelse, der intensiverer forskelle og skaber nye – mellem lokaliteter, generationer, kulturer, religioner. Det giver hverdagsforskelle med hensyn til teknologiadgang, menneskerettigheder, økonomisk formåen, kommunikationsadgang. Og det er nok så meget forskellene, der præger vores lokale hverdags erfaringer. De unge i uddannelse skal forme deres liv i en verden, hvor de forskelligheder, der kræver, at de skal vælge, er langt mere dynamiske og foranderlige end dem, der har præget tidligere generationers liv. De skal vælge livsform i en langt mere omfattende forstand end nogensinde før, inklusive sprog og sted, ja selv tradition. Måske lyder det umiddelbart paradoksalt, men det sidste er jo et benhårdt vilkår for mange i et flerkulturelt samfund. Lad mig blot opremse nogle områder:

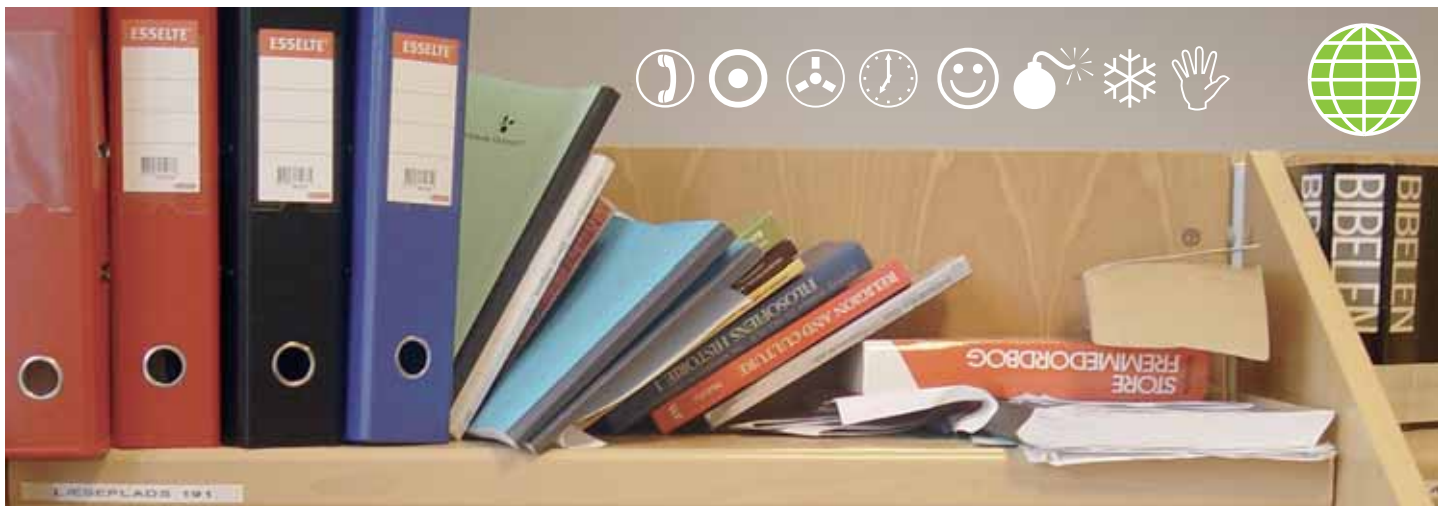
- 1) Alle oplever, at globalisering af viden, produktion og normer også er betingelser for, hvad der sker lokalt, selv om man ikke rører sig ud af flækken hele sit liv. Bl.a. medierne sørger for det og mødet med produkterne i den lokale døgn.
- 2) Alle oplever, at den store verden direkte påvirker den enkeltes lille hverdagsverden – rejser, sprog, madkultur, tøj, mode, multikulturalitet, konflikter, krige, flugt og forfølgelse osv. Tænk på, hvor alt det kommer fra, vi har på kroppen og med i tasken og lommerne hver dag.
- 3) Alle oplever hos sig selv i familie eller i omgangskreds, at menneskelige relationer skifter hurtigt – skilsmisse, arbejdsløshed, ændring af job, bopæl osv. Hvem møder jeg i badeværelset denne søndag morgen? Et ikke ukendt spørgsmål blandt forældre.
- 4) Alle oplever, at det, der sker med vores liv, i højere grad afhænger af individuelle valg. Uanset hvor meget der tales om, at vi kujonerer af stat og velfærdssystemer, så reagerer de fleste umiddelbart på dem som forbrugere med de maksimale individuelle valg som positiv norm. Og vi kan faktisk mere end tidligere vælge uddannelse, partner, seksualitet, børn, opholdssted, udseende, til en vis grad job og i et vist omfang den natur, vi vil have.
- 5) Alle oplever at kommunikationsforhold ændrer sig med rasende hast og dermed cirkulation af mennesker, budskaber, konflikter, viden, information osv. og især, at den ændring bestemmer store dele af hverdagslivet ud over selve kommunikationen.

Det vigtigste ord er ordet alle. For første gang i historien har det fornuft at sige, at alle i vores samfund og kulturkreds lever på samme forskelsskabende materielle betingelser – høj og lav, rig og fattig, dansker og indvandrer, han og hun, børn og voksne. Men vi får ikke det samme liv ud af disse betingelser.

De almene uddannelseselementer skal tage udgangspunkt i disse forskelle og styrke elevernes evne til at vælge mellem dem og overskride dem. De skal træne dem (og os andre!) i at kunne skifte perspektiv på alle livsområder, ikke blot de faglige eller teoretiske. De skal få os til se muligheden for at gøre det, der er helt anderledes, end det vi kender, til en aktiv mulighed for vores liv. Vi skal derfor på en ny måde tænke fag, ikke som isolerede stabile kompetencer, men i et uadskilleligt, nødvendigt men foranderligt forhold mellem tre dimensioner: 1) Indhold og metoder, 2) Arbejds- og samarbejdsformer og 3) Evaluerings- og anvendelsessammenhænge. Det er uddannelsens moderne treenighed. Vores opgave er at finde opfattelser af fag, af arbejdsformer og af evalueringsformer, der gør denne fleksible situationsfølelse fagligt relevant, alt efter hvor i uddannelsessystemet vi befinder os. Lad mig blot pege på tre områder.

Enkeltfags begrænsning: Væsentlige forandringer i vores vidensbehov sker i dag så hurtigt, at de ikke kan forudses af de enkelte fag. Om det øjeblikkelige forhold mellem korte og lange renter og inflation siger økonomiprofessor Jacob Brøchner Madsen, Københavns Universitet: ”Alle de modeller, vi bruger til at forudsige inflationen, er brudt ned, det

Man har ofte sagt at globaliseringen er en udfordring til, ja for nogle en trussel mod sammenhængskraften i et samfund eller bredere en kultur, og at uddannelse enten skal tage denne udfordring op eller afværge denne trussel. Det første er jeg enig i, ikke det sidste.

er ét stort kaos.” (Politiken 25. 4.2005). På disse betingelser er enkeltfaglighed ikke kun nødvendig præcision, men uhensigtsmæssig begrænsning.

Enkeltfaglighed forbindes ofte med kernefaglighed: det der er uforandret i faget, når alt andet skifter. En styrkelse af fag er i det perspektiv blot mere af det samme. Men er det nu det væsentligste ved et fag i dag?

På globaliserede betingelser er verden i stærk bevægelse. Kernefaglighed er da ikke primært et fags stabile tradition, men dets evne til at udtrykke skiftende vidensbehov med den viden og de metoder, det har på skiftende betingelser, der tvinger faget til at gendefinere, hvilke dele af dets tradition, der skal forlades. Gode fag forandrer sig ved at blive brugt, fordi de giver anledning til ny vidensbehov, i og med de giver ny viden om verdenen.

Et fags faglighed er dets evne til at forandre sin kernefaglighed, fordi vidensbehov ændrer sig, og dermed dets evne til at kunne indgå i faglige samarbejder.

Fagligt samarbejde: Samarbejde mellem fag skal derfor ikke kun sørge for, at elever samler viden på tværs af fagene, men også at de, som en integreret del af selve vidensstilelsen i de enkelte fag lærer, at samarbejde mellem fag giver ny og nødvendig faglig viden, og at kombinationer mellem fag kan vælges og kan ændres i forhold til konkrete problemstillinger.

Forskningschef Lene Lange fra Novozymes peger på at ”kompetencer og faglige færdigheder fremmes af, at problemstillinger præsenteres i et samlet hele og ikke i løsrevne enkelt-

discipliner. Dette mål løftes lettere med bøger på tværs.” Hun fortsætter: ”Det kan gøres på niveauer fra førskolen til gymnasieskolen” (Uddannelse 6, 2005).

Her udtrykkes i korthed et behov for fagligt samarbejde som vigtig for selve det faglige arbejde på alle niveauer til udvikling af nødvendige færdigheder. Fagligt samarbejde er et alment uddannelseskraft i hele skoleforløbet.

Opgaven i de kommende år er at udvikle modeller for god praksis efter disse retningslinier, modeller som alle fag kan forholde sig åbent og kritisk til: Et samarbejde mellem fag skal styrke fagenes evne til at reflektere over deres kernefaglighed i dette perspektiv. Den praktiske gennemførelse kræver derfor en præcisering af uddannelsens treenhed: 1) Mål for samarbejdet. 2) Bidrag fra fagene. 3) Udbytte for fagene. 4) Omfang i forhold til enkeltfagligt arbejde og 5) evalueringskriterier og -procedurer. Sådanne faglige betingelser til fagligt samarbejde skal præciseres i læreplaner, fag- og målbeskrivelser.

Evaluerings: En traditionel uddannelse arbejder mest med lærer- og eksamensevaluering til at vurdere elevernes kunnen. Den vil selvfølgelig alene være enkeltfaglig og individuel. Selvevalueringer eller integrerede evalueringsprocesser spiller en lille rolle. En moderne uddannelses evalueringsformål er ikke denne måling, men udvikling af en evalueringskultur som en del af den faglige indlæring og det faglige samarbejde. Hvis eleverne ikke selv, som en integreret del af læringen, kan vurdere deres arbejde i forhold til hele uddannelsens

treenhed af indhold, arbejdsformer og anvendelsessammenhænge, så er de ikke rustet til at fungere i en globaliseret virkelighed, hvad enten de er professorer, socialarbejdere eller håndværkere.

Med det formål hviler evaluering på to principper: 1) en balance mellem central institutionsevaluering med eksaminer, tests og prøver og selv- og gruppeevalueringer; 2) evalueringsformer skal kunne begrundes i både undervisningens indhold og arbejdsform, ikke kun i indhold. Derfor skal gruppeprøven tilbage som en valgmulighed. Disse to principper udvikler en evalueringskultur, elever kan tage med sig bagefter.

Globalisering er ikke et fag

Globalisering er ikke et fag, men en faglig udfordring. Den har derfor i sig selv ingen kernefaglighed eller eksperter. Globalisering har derimod mange brugere, hver med deres særlige faglige og andre forudsætninger. Uddannelsers formål er at gøre dem til kvalificerede brugere, der kan handle i de uforudsete sammenhænge globalisering skaber og dér bevirke at globaliseringen ikke blot er over os, men er med os. På den baggrund kan vi udanne os til globalisering.

¹ Forkortet udgave af foredrag holdt på cvu vita, Holstebro, og Folkeuniversitetscentret Skærum Mølle, i forbindelse med Forsknings Døgn 5. maj 2006.

Globalisering skaber ganske rigtigt ensartethed, men processen består især af forskelsdannelse, der intensiverer forskelle og skaber nye – mellem lokaliteter, generationer, kulturer, religioner. Det giver hverdagsforskelle med hensyn til teknologiadgang, menneskerettigheder, økonomisk formåen, kommunikationsadgang.